

Løken gamle kirke

Den gamle kirkegården på Løken inneholder interessant historie idet man her finner rester etter den gamle kirken i form av sakristiet fra 1789 og mange gravmonumenter. I tillegg har man også en forsvarsmessig historie i et telthus. Den gamle magasinbua, eller telthuset, står igjen som et spesielt minne like ved kirkegården. Rett nedenfor kirkegården er reist en bauta over oberst Ulrik Christian Kruse, som kjempet tappert mot den svenske krigerkongen Karl XII i 1716.

Gammelt kirkested

Det gikk ikke mer en vel 100 år etter Stiklestadslaget før hele den norske kirke- organisasjonen var bygd ut med erkebiskop i Nidaros og bispeseter i Oslo, Hamar, Stavanger og Bergen. Mange gudshus ble reist rundt om i landet, og man regner med at kirken på Løken kom i løpet av 200 år etter slaget på Stiklestad. Omkring 1500 kirker ble reist her i landet den første perioden.

Løken er et sentralt navn, som stammer fra de to sammensatte ordene *leikr* og *vin* – Leikrvin, en lekeplass, eller sted der man i eldre tider møttes til kappestrid av forskjellig slag. Mye tyder på at det har vært brukt som møteplass for bygdefolket lenge før kristen tid.

Ved innføringen av kristendommen i Norge ble det bestemt at alle døde skulle gravlegges i viet jord. Derfor antar man at gravplassen fra Løken har vært i bruk til dette formål helt siden kristendommens innføring. Hvor mange som er gravlagt her, vet man ikke, men ved å legge gamle folketellinger til grunn, lavere levealder og stor barnedødelighet, er det ikke urimelig å anta at 12.000–15.000 er gravlagt på den gamle kirkegården.

Stavkirken

Det første gudshus på Løken var en stavkirke fra 1200-tallet. Den er nevnt i dokumenter fra 1311, 1348 og 1356. På den tid hadde man en katolsk trosretning i Norge. Løken kirke var viet til jomfru Maria. Kirken og prestegården lå på eiendommen Løken gård, som var i privat eie. Først i 1362 ble prestegården skilt ut.

Man vet at det også ble reist en tømmerkirke etter stavkirken. Det finnes ikke spor etter tømmerkirken utenom et hellig kors og et Mariabilde gitt som gave i 1518.

På slutten av 1500 tallet ble det gjenreist en rekke kirker landet over. Biskop Jens Nilssøn visiterte Løken kirke 4. januar 1597. Han nevner i sin visitasbok at kirken manglet en del bordkledning. Derfor antar man at kirken var nybygd og manglet bordkledning ved visitasen. Høyst sannsynlig var Tord Tembermand og en mann ved navn Pouell byggmestere på Løken kirke siden de er nevnt spesielt i et dokument. Kirkene øst for Glomma ble stort sett bygget i tre.

Kirkebygget

Kirkebygget på Løken ble dimensjonert for utvidelse, men det ble aldri aktuelt. I beretningene går det fram at fundament og vegger forfalt. Kirken var reist av tømmer på en undermur, lagt på en tømmerflåte. Denne flåten og selve grunnmuren ser ut til å ha sviktet, og ble reparert flere ganger. Kirken hadde rektangulært skip, smalere kor og høyt tårn mot vest. Sakristiet var bygd inn i kirkens nordre del i 1655. Skip og kor hadde portal mot syd og ved tårnet i vest. Foran hver portal var det våpenhus.

Skip og kor var utstyrt med gallerier, delvis i to etasjer. Det foreligger tegninger av syv kirker i Akershus, deriblant Løken gamle kirke. Der fremstår kirkens opprinnelige utseende på 1600 tallet,

nedtegnet av Fabian Stang i 1669. Kirken og gravplassen var avgrenset med et tømmergjerde. Gjerdet rundt Løken gamle kirke var laftet med to stokker i bredden med to tverrliggere for hver stokklengde dekket med bordtak. To av inngangsportene er restaurert og står fortsatt.

Alterbok kom i bruk tidlig på 1600 tallet. I perioden 1714-1726 laget Lars Pharo den første ministerialbok (kirkebok). I 1735 førte han også den første kallsbok for sognet. Den første konfirmasjon i Løken kirke fant sted i Trefoldighetssøndag 1737 med 24 konfirmanter. Det ble ansatt felles kirkesanger for alle menighetene i Høland 1856. Kirken ble tjæret frem til 1824. Etter den tid er den hvitmalt.

Syd for kirkegården lå sognets kornmagasin hvor tienden ble levert. 1848 ble kornet solgt. Pengene dannet en del av grunnfondet ved opprettelsen av Høland Sparebank det samme år. I forbindelse med 200 års jubileet i 1916 ble det reist en bauta over falne soldater i 1716. Den bekranses hver 17. mai.

Interiøret

Altartavlen i den gamle Løken kirke ble flyttet over i den nye kirken på Aspehaug. Den var en gave fra løytnant Ulrik Fredrik Jonstrup og hans ektefelle Catarina Colbjørnsen i 1738. Tavlen er delt i to avdelinger og fremstiller i treskurd nattverdens innstiftelse og Jesu korsfestelse.

Interiøret var preget Holmgrens dekorasjoner, som besto av mange bibelsteder. Til inventaret hørte også et par lysestaker av bronsjebelagt blikk. Det hadde tidligere stått i Vår Frelsers kirke i Oslo, og var en gave i forbindelse med begravelsen av Haagen Heyerdahl og Oline Elisabeth Heyerdahl 2. juni 1851. Et døpebekken fremstilte Adam og Eva med skrift i munkebokstaver. En kalk av sølv med ut- og innvendig forgylling bar latinsk innskrifter. Sølvpokal med årstallet MDCXLIX, 1671. Oblateske av sølv gitt av Anna Rolfsdatter 1. januar 1734. Drikkebeget med innskripten I. S. S og I. D. S. 1685.

Før Løken gamle kirke ble restaurert i 1790, hang en tavle over kordøren med 16 forskjellige våpenmerker tilhørende Botnerslekten, som eide det eneste adelsgodset Botner i Høland.

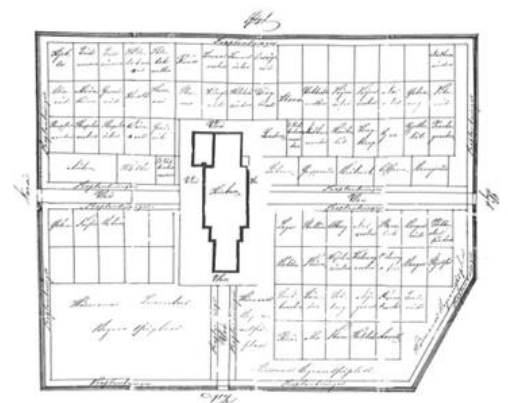
Den gamle kirken var utstyrt med en stor og en liten klokke. Begge klokkene var støpt i Oslo i 1588. Klokkene hadde en vakker klang. Begge sprakk, og ble støpt om igjen. Klokkene ble solgt til et jernstøperi da kirken ble revet. Den minste klokken ble smeltet og støpt om til dombjeller. En matklokke på en nabogård ble benyttet i en mellomperiode før den nye kirken sto klar på Aspehaug i 1883.

Gravmonumenter

På gravplassen rundt kirken er det reist en rekke monumenter stående og liggende, med innskrifter som forteller om gamle

Altartavlen i den gamle kirken ble overført til den nye kirken på Aspehaug i 1883. Det var en gave til kirken fra løytnant Ulrik Fredrik Jonstrup og hans ektefelle Catarina Colbjørnsen i 1738.

Gravplassene var nummerert og navnsatt i henhold til matrikkelen. Gårdene i Øvre Høland (Bjørkelangen) lå nord/øst på kirkegården og hadde de første nummer.

tidens gravskikker. Det foreligger også et eldre kart over hvor den enkelte gård i sognet hadde sin gravplass.

Blant de mest spesielle monumentene hører to særlig rikt og egenartet utformede med to kors, og fløy øverst. De ene monumentet med årstall 1707. Korsene har tre tverrarm, den nederste med tre ringer, den midtre med to ringer, og den øverste med en ring i krysset. Den gamle kirkegården på Løken var i bruk frem til 1912.

Sakristiet står igjen

Folketallet vokste på 1600- og 1700-tallet. Det forelå flere planer om å utvide kirken med et tverrskip, men det ble bare med planene. I 1655 ble det bygd inntil et sakristi. Det ble revet og et nytt oppført i 1792, og representerer det siste som er igjen av den gamle kirken. Sakristiet ble også benyttet som barnekammer.

En kort periode i 1870 – 1880 årene var det en strømning i Skandinavia hvor alt det gamle skulle rases. Da kirken ble revet i 1881, ble omtrent alt trevirke og inventar solgt til private. Foruten trematerialet ble også kirkens grunnmur fjernet. Prekestolen ble overdratt til Gangnes i Høland, Altertavlen havnet på ukjente hender. En antikvar i Trondheim sikret seg en gyllenlærs lenestol sammen med to utskårne trefigurer. Den ene av dem forestilte Kristus idet han trækker på djevelen med sine føtter. Den andre figuren forestilte Kristus med krone på hodet. Værhanen ble solgt for en krone.

Mot århundreskiftet endret synet seg på gamle pietetsfulle ting, og det lyktes å ta vare på noe av kirkeinventaret etter auksjonen. Restene oppbevares nå i sakristiet. Det aller meste gikk tapt, til stor sorg for menigheten. Den siste gudstjeneste i Løken gamle kirke ble holdt 20. november 1881.

Kunngjøringer på kirkebakken

Kirkebakken var nøkkelen til kontakt mellom bygdefolket og myndighetene. Gudstjenestene ble kunngjort gjennom budstikken, som ble fraktet til hvert hus det kom røyk fra. Når presten kom, var signalet gitt for at gudstjenesten kunne begynne. Da ringte kirkeklokkene. Det var en plikt å komme til kirken, ikke bare for å høre pre stens ord, men også for å bli kjent med kongens befalinger.

Lensmannen fremførte sine forkynnelser om innstevning på tinget, tvangsauksjoner og andre saker. Etter at Høland Sparebank kom i drift i 1848, ble alle deres kunngjøringer forkynt her.

Men det foregikk også kjøp og salg av varer og tjenester.

Hadde du ei god ku og en sterk hest, kunne du få gjort avtale om salg av den på kirkebakken. Arbeidsfolk var det alltid bruk for. Trengte du en håndverker, sveiser, budeie eller innejeante, så

Sakristiet fra 1692 er det eneste som står igjen etter den gamle Løken kirke

Forsvaret har også sin historie ved kirkestedet gjennom et telthus fra 1728.

kunne du forhandle direkte på kirkebakken. Man hadde to tiltredelses- og fra- tredelsesdager i året, som dannet grunnlag for festekontrakten, 14. april og 14. oktober. De kalte man flyttedager.

I våre dager kjennes 14. oktober som vinterdagen, og 14. april som sommerdagen.

Gapestokken

Kirken var sentrum i bygda. Her foregikk det ikke bare kirkelige handlinger. Kirken var en institusjon med stor makt over folk. De som ikke fulgte kirkens regler, kunne bli straffet. Gapestokken var en kjent straffeinnretning. Forseelsen kunne være alt fra fyll, tyveri, slagsmål til utsvevende liv, eller rett og slett at man hadde unnlatt å møte til gudstjeneste. Gapestokken var plassert ved inngangen til kirken. Den straffede sto der i en ynkelig situasjon med hodet inni gapestokken til spott og spe for menigheten.

Løken kirke på private hender

Den store nordiske krig tidlig på 1700-tallet kostet Danmark/Norge så mye at danskekongen Fredrik VI befalte at alle kirkene i Norge skulle selges. Således kom Løken kirke og Hemnes kirke over på private hender.

Kirkene forfalt sterkt under de private eierne. Hvorvidt dette var tilfelle i Høland, er ukjent. Men den høye prisen indikerer at kirkene her var i god forfatning. Det man vet er at de private kirkeeierne krevde betaling for de ulike tjenester. Kirken var utstyrt med to klokker i forskjellig størrelse. Taksten var høyest ved ringing med den store klokken. Den som bestilte en kirkelig handling, måtte selv betale for den, fra barnedåp til graven. Ubemidlede betalte offentligheten for. Assessor Johan Henrik Munch kjøpte både Løken og Hemnes kirker i 1726. Han overdro kirkene til lensmann Halvor Andersen Rachestad. Kirkene var i familiens eie frem til kjøpmann C. Andersen i Halden overtok dem. Hans enke overdro kirkene til baron Grev Wedel Jarlsberg på Fosser. Etter at formannskapsloven ble innført i 1837, var det en primær oppgave for kommunene å kjøpe kirker tilbake fra private eiere. Høland kommune kjøpte i 1848 begge kirkene for 5 100 spesidaler, eller ca. 20 000 kroner.

Drillet soldatene på kirkebakken

Eksersisplassene skal ligge ved kirkene, het det i en kongelig forordning i 1666, og eksersisen skal skje etter gudstjenesten. Bøndene hadde plikt til å holde våpen, og det var fogdens oppgave å påse at alt var i orden. På kirkebakken møtte bygdas sprekeste karer til eksersis. Denne eksersisen på søndager var ikke populær hos alle prestene, men som regel var presten og kapteinen gode venner. Eksersis på kirkebakken opphørte i 1828.

Krigene i 1716, 1808 og 1814

Løken gamle kirke har stått i sentrum ved tre krigshandlinger i Høland. Ved trefningen mellom kong Karl XII og nordmennene ved Riser bro i 1716 falt mange soldater, og et stort antall ble såret. Før de ble fraktet tilbake til Sverige, ble det holdt likskue i Løken kirke.

I syvårskrigen 1808 tok svenske soldater i bruk Løken gamle kirke. Soldatene opptrådte som røverbander, overnattet i våpenhuset og inne i selve kirken. De spilte med terninger og kort på alterringen. Bål ble tent på kirkegården for å tilberede mat. Kjøtt ble stjålet fra prestegården. Graver ble trampet ned og slått i stykker, ifølge en rapport fra prins Christian Fredrik. Også i 1814 sto Løken kirke og prestegård i sentrum av begivenhetene.

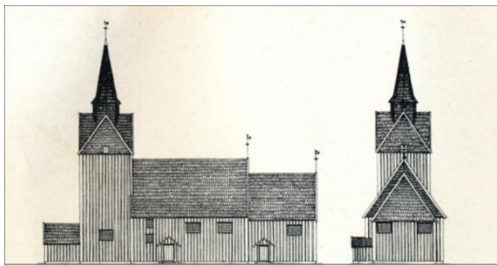

Militærutstyret i telthuset

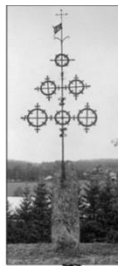
Forsvaret har også sin historie ved siden av Løken gamle kirkegård. Et telthus, oppført i 1728 for Hølandske kompani av Nordenfjeldske Gevorbne Infanteriregiment, står fortsatt nord for den gamle kirkegården. Fra 1810 skiftet regimentet navn til Agerhussiske Skarpskytterregiment. Kompaniet het fra da av Hølandske Jægerkompani.

Avdelingsutstyr, som telt og tyngre deler, ble først oppbevart i kirkene. Etter hvert tok utstyret så mye plass at det ble reist telthus nær kirken og ekserserplassen. Fra telthuset har flere generasjoner unge soldater i Høland hentet klær, sko og militære effekter, men ikke våpen. Den siste som hadde ansvaret for de militære effektene i teltbua var kaptein Hedley Braathen på Løken. Ved siden av telthuset sto den berømte tremerra, som ble benyttet til avstraffelse av ulydige soldater.

Det finnes ikke igjen mange telthus i landet. Telthuset på Løken er derfor også et historisk minnesmerke, som det er all grunn til å ta vare på. Telthuset og sakristiet ble pusset opp i 2011. Det er fast tradisjon at Olsok 29. juli feires på Løken gamle kirkegård.

Løken gamle kirke fra 1597 så slik ut da den ble nedtegnet av Fabian Stang i 1669.

Et spesielt gravmonument fra 1707.

Løken gamle kirke slik den så ut etter den siste restaureringen i 1790. Til venstre kornmagasinet som dannet grunnlaget for opprettelsen av Høland Sparebank.

Aurskog-Høland kommune

t.v; Løken gamle kirke fra 1597 så slik ut da den ble nedtegnet av Fabian Stang i 1669

Midten; Et spesielt gravmonument fra 1707

t.h; Løken gamle kirke slik den så ut etter den siste restaureringen i 1790. Til venstre kornmagasinet som dannet grunnlaget for opprettelsen av Høland Sparebank

Prester i Løken gamle kirke

Prester i Løken gamle kirke	Årstall
Sigurd på Løken omtales allerede i	1311
Harald på Løken nevnes i	1329
Styr Johnsen kjent fra	1360
Torstein omtalt i	1403
Asgaut Olafson	1454-1460
Jon Rolfson omtales siste del av	1500-århundre
Laurits Sørensen kjent fra	1518
Olaf Henriksen	1550-1575
Augustinus Frantsen	1575-1604
Everhardas (Evert) Jenssøn	1605-1651
Peder Jensen Nannestad	1652-1657

**Aurskog-Høland
kommune**

Jacob Mortensen Heide	1658-1689
Christopher Svendsen	1689-1714
Chortogæus (Hølending)	
Christian Laurentsen Gram	1714-1726
Lars Jensen Pharo	1727-1748
Jacob Jacobsen Rosted	1748-1772
Johan Broderud Edinger Tybring	1772 -1777
Søren Hansen Lemmich	1777-1782
Hans Broderus Eeg	1782-1783
Jonas Gill	1783-1805
Jens Paludan	1806-1820
Johan Schjønning Middelthon	1820-1844
Gabriel Smith Faye	1845-1875
Albert Henrik Krohn Balchen	1876-1883

Kilde; Per Erik Nilssen